

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

Уређивачки одбор:

др *Ирена Грицкай*, др *Милка Ивић*, др *Павле Ивић*, др *Радослав Кайиџић*,
Блаже Конески, др *Александар Младеновић*, др *Берислав Николић*, др *Асим Пецо*,
др *Мишар Пешикан*, др *Живојин Сјанојчић*

Главни уредник

МИЛКА ИВИЋ

XXXII књ.

БЕОГРАД

1976

МИКРОТОПОНИМИ У ОБЛАСТИ БЕЛИЦЕ

Намена рада је да се у њему изврши анализа топонимских микроелемената [назива за њиве, ливаде, пашњаке] из села која су смештена у долинама река Белице, Лугомира и Осанице, тј. која су концентрисана око реке Велике Мораве.

Насеља су [према студији С. Мијатовића „Белица“, Српски етнографски зборник 56, Београд 1941] из новијег времена, настала највише 300 година уназад. Настајала су досељавањем становништва највише са југа Србије и из Македоније.

Рад представља синхронно посматрање материјала које треба да утврди неколико ствари: какви су типови микропонима, на који начин су им најчешће давана имена — да ли према физичко-географским особинама терена или по личностима којима припада микроелемент о коме је реч; говорне особине тога краја очуване у микроназивима; да ли има страних елемената.

Типови микроназива из ове области сређени су према критерију мотивисаности на: I. првостепене термине и II. синтагматске термине.

I. Првостепені термини

Ова група микропонима названа је првостепеним, основним, јер садржи апелативе или њихове корадикале. Има више подгрупа.

а) Микропонима који су у суштини апелативи а значе воду има 43. То су:

бара (×2), баре (×4), бистрик, водица, језеро, локва, моравиште (×3), моравчина, поток (×5), поточар, поточе (×2), река (15), рит (×4), росуљак, студенац.

Анализа. — У три села се јавља исти микропоним *Моравиште* са карактеристичним суфиксом -ИШТЕ. Интересантан је заједнички назив

за неколико парцела земље крај реке Мораве [Морава је општесловенски хидроним у чијој је основи значење *вода, велика вода*]*— Моравчина*, творен ретким суфиксом аугментативског типа *-ЧИНА*.

За називе Росуљак, Бистрик, Језеро није потврђен хидронимски елемент по коме они носе име. Прва два се могу јавити и као имена извора, мада нема података. За трећи се може претпоставити да је некада ту постојала већа водена површина која је звана језеро.

Облик микротопонима *Пошочар* је необичан иако су разноврсна образовања од апелатива *пошок*.¹ Очекивао би се облик *Пошочара* према називу за воденицу. У Скоковом Рјечнику потврђено је постојање топонима у плуралу *Пошочари*. Назив за човека који живи крај потока — *пошочар*, могао је директно да се веже за земљу. То је тип именица на *-АР* које означавају лица везана за оно значење које носи основна именица...“ знатно ређе, именицама на *-ар* називају се и становници онога краја који означава именице у основи: *брдар* је становник каквог брдског краја; *иланинар* онај што се бави у планини...“²

б) Друга подгрупа обухвата оне микротопониме који су именовани на основу физичко-географског обележја. Укупно их је 74. То су:

ада, бок, брдо (×2), валога (×3), врвине, гај (×2), гарница (или угарница) (×2), гарновци, делнице, долина, јаме (×2), камењар, ледине, ливаде (×4), њиве, орнице (×7), осоје (×5), падалиште (×4), падина (×2), падине, парлози (×4), плац, пољане, пољаница, пољанка (×2), пољанчићи, поље (×5), присоје (×5), равница (×2), рамњак (или равњак), угар, угарница, угарнице (или гарнице) (×2), утрина, утрине (×3).

Анализа. — Тип *валога* који се три пута јавља у овом крају у значењу „увала, долина“ познат је нашем језику са овим особинама: *а.* са медијалним вокалом *у* из *о < халога*¹ и *б.* са протетским *в* [као у нашем случају] *валуга*³, са *х халуга*¹ и без иницијалног консонанта *алуга*^{3,4}.

Дублетни облици *Гарница* и *Угарница* настали су из односа вршења и извршења радње [према глаголу *гарити*³].

Присоје (×5) и *Осоје* (×5) су више пута поновљени у овом крају; по значењу су супротни.

Пример за дисимилацију консонантских група налази се у дублетним називима за исто земљиште: *Рамњак* — *Равњак*. Асимилацијом настала група *МН*, у истој лексеми, позната је у више села а и само село из кога су поменути дублетни облици има *МН*: село *Рамново*.

Уз *Поље* јавља се и деминутивни облик *Пољаница* и редак *Пољанка*.

За микропоним *Плац* у *Скоковом Рјечнику* под тачком б. стоји „топоним [име земљишту, Србија]...”

в) Именима биљака, чешће дрвећа, мотивисано је 54 микропонима. То су:

врбак, врбаџи, врбица (×3), граб, грабак (×2), грабовац, грабовити, грабчина, житишта, јасењар или јасењак (×2), клењак (×2), клењар (×3), ковиљача, коштан, лештар, липак (×5), липар (×6), липовак (×2), орашјак (×2), папрадњача, просиште, тополовица, топољак, топољар, топоље, трнавик, трскара, трстена, церјак (×2), цероваци, церовик (×2), чичковац, шевариште, шљивари.

Анализа. — Творени су у првом реду именичким суфиксима: -АК [грабак, липак], -ИШТЕ [просиште], -ИЦА [врбица], -АЧА [ковиљача, папрадњача]; плуралским типом -ИШТА [житишта].

Фитоним *тојоло* заступљен је у микропонимима као *Тојоловица* и у збирном облику *Тојоле* из кога су микропоними изведени суфиксом -АК [*Тојољак*] и суфиксом -АР [*Тојољар*]. Јављају се још и именички суфикси -ИК и -АЦ придодати придевском облику: *Трнов-ик*, *Церов-ик*, *Церов-ац*.

Аугментативски суфикс -ЧИНА у *Грабчина* је усамљен, чешће се јављају облици *Грабак*, *Грабовац*.

г) Само осам микропонима носи лично име особе којој припада. То су:

Бујимир, Гмитрићевица, Жујинац (или Жујевац), Исићи, Љуба, Марисављевац, Рашинац.

ђ) Групу од 53 микроназива чине апелативи општијег карактера. У њој су термини разнородни али им је заједничко то што су везани или за човекову делатност, или за његово шире интересовање посредно или непосредно.

суфикси -ЈА, -АЈА, -ИЈА, -ЈЕ: *међа*, *сѣража* (×3); *шуйљаја*; *бачија*; *раскриће*.

суфикси -[А]К, -ИК: *добитњак*, *крстињак*, *саставак*; *браник*, *зимовник*, *йоџарник*.

суфикс -ИНА: *црквина*.

суфикс -ИШТЕ: *бојиније*, *браниније* (×2), *гробљиније*, *збеговиније*, *логориније*, *иландиније*, *селниније* (×11), *сланиније*, *шабориније*.

суфикс -[А]Ц, -ИЦА, -ЦИ: *звездац*, *шанац*; *воденица*, *градиница*, *жежница*, *ковачевица*, *раскрсница* (и *раскрснице*), *сѣражиловица* (×3). *шаван*; *село*; *логор*.

е) Група микропонима које треба разјаснити

Байталија или *Байтал њиве* — исп. баталити, запустити.

Душор — *душ*, имање, посед, атар³. Упореди у Скокову *Рјечнику дош* које се доводи у везу са талијанским *dote* < латинског *dōs* из *dare* „у прасродству са дати“.¹

Бичак — нејасно.

Заваји — од захватити, оно што је обухваћено, што чини целину, захват.

Закључак — ретко име микропонима у коме префикс *за-* одређује положај земље која носи то име у односу на основни део *-кључ* [упореди под *Кључ*].

Каленовачко — вероватно се у основи микропонима налази прасловенско значење *кал* „мочварно, иловасто блато“¹. Упореди и топоним *Каленовац* код Светозарева. Познато је и женско име *Калена* (*Калина*).⁶

Клик — ономатопеја према којој је развијено *кликџаји* „Ономатопеја је интернационална“¹. Овим именом је назван поток и земља око потока.

Кључ (× 12) — јавља се и као топоним. „... савинут предмет Riegel“ још видљиво у *кључ* [Водице] „заокрет цесте“ — *кључ* [Вук]... 2. топоним, на — њд *кључац*...“¹. Терен у окуци реке.

Кусак — мањи део нечега, комадић, очуван као деминутивни облик поимениченог придева суфиксом *-к* (из *kos): *кусак*, *куска*. Упореди топоним *Кусадак*. (О томе код Скока¹).

Окно — микротопоним у вези са именицом *око* из старог *okos, *ošes. Значење топонима развило се из нијансе „извор“¹.

Паљци — од паљ, паљевина; исп. гарница, угарница.

Пара [с. Сињи Вир]. — Село је непосредно уз Мораву, кроз њега протиче неколико потока а терен је мочваран, водан. Предање говори да се на месту данашњих њива које се зове *Сињи Вир* или *Велика (Дубока) Бара* некада налазила водена површина „око двадесет метара“ дубока [стр. 94]. У месту се не помињу топли извори да би се помислило на *џару* у вези са водом која извире. Могло би се, као могућност за разјашњење, узети тумачење В. Георгиева⁵ о евентуално очуваној или пре нанетој трачкој речи *para* „бара, поток, река“.

Пржак — можда исто што и *џржевина*, врста рђаве земље⁶. Реална је и помисао употпуњавања семантичког круга [угар, угарница, гарница, паљци] овим микротопонимом ако се прихвати да је изведен од *џржџи*, *сџржџи*, — уништити растиње ради припреме терена за обрађивање?

Прилеј (×2) — исто име носе два микротопонима која се налазе у суседним селима у долини Мораве. Такав положај према реци, момент блискости, припањања, битан је за семантику имена *Прилеј* [од глагола *лејити*, *ирилејити*; исп. топоним *Прилеј* — Македонија и тумачење у Скокову *Рјечнику*].¹

Приновци — придодат, припојен комад земље.

Самјас — у народу скована реч, карактеристична за планинске крајеве, са значењем места које стока сама изабере као испасиште, где се стока сама заустави⁷.

Сечине — постоји већи број изведених имена за села или земљу од основе *сек-*, *сеч-*.⁸

Сладун — врста дрвета: благун, цер *Quercus cerris* из фамилије *Fagaceae*.

Тања — У Вукову *Рјечнику* „мјесто где се риба суши“. „Од мац. тапуа „стан, мајур“.¹

Тењак — деминутивни облик од *тења*; синоними су *ишња* и *шоња*. Значење је: водени нанос, речни талог, муљ; мутна вода са муљем [значања су узета из речничког материјала Института за српскохрватски језик]. Код Скока¹ је дато објашњење за „*ишња* — [Космет, буг.] „муљ“. Налази се још у стцслав., рус. *ишна*, укр. *туна*, брус. *ишњ* поред *ивань* „мочвара. Придјев *ишњав* (~ а вода, место („мутан““).¹

Товал — може се довести у везу са арбанашким *tavle*, румунским *tavla* (< грчког *ταβλα*)⁵; у румунском *tavă* „plateau“, *tavla* „planché“⁶.

Трешћена (×2) — по акустичком утиску [тресак, хук, лупа водене површине]⁶. Вода која је првобитно носила то име је пресахла а остао је њен назив микротопониму.

Шаренче — од придева *шарен* изведен је низ топонима.

II. Синтагматски термини

Познато је, као природно једноставнији начин, да имена парцела земље [њиве, ливаде и сл.] носе апелативске називе. Примећује се да на овом терену нису запостављени сложенији синтагматски називи. Однос је 272:211 у корист апелатива. Овим другим типом микротопонима постижу се две ствари: прецизирање и диференцирање. Сам апелатив то није у стању да постигне, нарочито у случајевима када су апелативи у великом броју већ искоришћени. Ту улогу преузима први део сложеног назива који упућује — детерминише, доприноси мотивиса-

ности микроназива. Како је други део синтагматског типа увек апелатив, онда је први део, оно што називамо детерминатором, од примарног значаја за синтагматске микропониме.

Као показатељ особина или припадности детерминатор је обавезно придев.¹⁰ [исп. Рақитина коса и сл.].

Више је типова детерминатора на овом терену.

1. Детерминатори општих карактеристика

Они најчешће означавају димензије [величина, дужина, дебљина, ширина], положај, изглед, боју, временско означавање постојања [стар]. Група детерминатора општих карактеристика је најмногобројнија.

Примери:

а. придевске конструкције

велики (×20) : *мали* (×4)

Велика бара (×2), Велика коса, Велика њива, Велика обала, Велика пољана, Велике баре, Велике ливаде (×3), Велики брестови, Велики лаз, Велики пруд (или спруд), Велики реп, Велико језеро (×2), Велико поље (×4);

Мала река, Мали лаз, Мали реп, Мало поље.

дугачак (×5) : *крајњак*

Дугачка коса (×4), Дугачко поље;

Кратка коса.

дебео : *широк* (×2) : *танак*

Дебело дрво : Широко поље (×2) : Танка коса.

горњи (×12) : *доњи* (×12)

Горња пољана, Горња река, Горње поље, Горњи кључ (×9);
Доња пољана, Доња утрина, Доње брдо, Доње новине, Доње поље, Доњи кључ (×7).

средњи: Средње брдо;

дубок: Дубока млака;

крив (×2): Крива њуприја, Криви врх;

гусји: Гусји трњақ;

сув (×2): Сува бара, Суви до;

каменији: Каменита коса;

бео (×2): Бели извор, Бело брдо;

зелена: Зелена страна;

модри: Модри вир;

црвени (×3): Црвени брег (×2), Црвени поток;

црни: Црни кључ.

стар (×35)

Стара Морава ($\times 2$), Стара трла, Старе новине, Старе њиве ($\times 2$), Стари бунар ($\times 2$), Стари виногради ($\times 3$), Стари друм, Стари Исићи, Стари кључ ($\times 2$), Стари мост, Стари прњавор, Старо брдо ($\times 3$), Старо гробље, Старо село ($\times 14$).

б. предлошке конструкције

испод ($\times 2$): Испод друма, Испод села;

код ($\times 8$): Код баре, Код бубана, Код буздована, Код записа, Код колодеље, Код кусака, Код чесме, Код шатора;

под ($\times 2$): Под грачу, Под косу;

преко ($\times 3$): Преко баре, Преко пољане, Преко реке.

2. Детерминатора од личних имена има 35:

Вељково, Гајина, Гонина, Грујина, Драгићева, Бурђева, Иванова, Ивина ($\times 2$), Илин, Илине, Јевтина, Јованова, Костина, Марин, Маринков, Марков, Мијаилов, Милићеве, Милошевске, Миљина, Павлов, Петрово, Радосављева, Рајкова, Ракина, Ружићина, Сакина,¹³ Сантина, Симино, Станојева, Станкин, Стеванова, Тодорова, Урсulichка, Цветков.

Само неколико је у посредној вези са човеком [особина, ангажованост, резултат ангажованости]:

бабина, бегов, попадина, попове, спахиске.

3. Детерминатори од назива дрвета, растиња

буковачки, грабовити, копривничка, крушачка, ланишки, ракићин ($\times 2$), трновита, трново, церова, шибовити ($\times 7$), шљивова.

4. Од назива животиња

бивоља, вукове, гавранов, глистина, коњска, орлов, тетребово.

5. Од топонима: Багрдански, Сикоковачки, Супски.

6. Од оронима: Црновршки.

7. Од етника: влаовачка, влашки ($\times 2$), латинско ($\times 3$), римско, турски ($\times 2$), циганска, черкеско, цидовско ($\times 2$).

8. Синтагматски микропоними чије значење треба разјаснити.

Јански липар — турско *уап* „страна“. Дакле липар који је по страни, издвојен?

Ласин огајак — посесивно *Ласин* је према патрониму „Ласић ... У Конавлима има и племе Ласићи“ [Рјечник Југославенске академије;

ту је наведено и име земљишта *Ласина*]. На терену Југославије има низ топонима са кореном *Лас-* [Именик места, 1973 год.]. Реч *гај* — мала шума, може да буде у вези са кореном *га-* „оградити“, према Миклошићу¹³. То исто значење чува и глагол „гајити ... б. ограђивати...“ Ово потврђује и глагол *огајати* — бранити. На основу овога може се рећи да реч *Огајак* значи: браник, забран, ограђен простор. Случај јављања протетског вокалног елемента *о* није усамљен [упореди: кућа — окућница — окућити; граница — ограничење — ограничити и сл.).

Лейовишка коса — упореди топоним Летница, ороним Летник [нем. „feucht, nass; Sumpf, Lache“].¹⁴

Мергино њоље — романски реликт од лат. *margo*. Поље које је на граници или раздваја две њиве — гранично поље [О томе код Скока¹].

Ошљачка коса — у Рјечнику Југославенске академије има података о томе да је ошљак чест назив за топониме, брда, махале, засеоке.

Прљачка коса — можда према прљити, сагоревати.

█ *Товалско њоље* — в. под Товал.

Туџорови свињци — према тутор, старалац, нечији заступник.

Црварско брдо — највероватније по надимку.

Из материјала се могу извести ови закључци:

Историјско-географски посматрано, област Белице чини комплекс села новијег постанка. Стварана су кретањем и раселавањем, новијим насељавањем и враћањем на исти терен, али све становништвом са терена Србије.

Староседеоци нису оставили трагове који би се преносили и очували у називима до новијих житеља и насеља. Ископине у неким селима потврђују њихову ранију присутност. Само *Мергино њоље* и *Пара* могу да буду сведочанство прошлости.

Претежно равничарски терен крај река није задржао влашко становништво околних планина, али је оно оставило своје име у низу назива: Вла'овачка страна, Вла'овица (×4), Влашка мала, Влашки липар; патроним Влашқовци.

Изразит је утицај турског језика. Очуване су њихове речи у низу микропонима: башче, беговица, бостаниште, ђула, калексвачко, ка-раула, кованлук, панађуриште, спахиско, ђумурана, ђумурњаца.

Микропоними земљишта су тесно везани за имена људи и однос тих људи према терену, због чега нису способни да продуже свој век трајања затирањем својих власника. У поређењу са њима микрохидроними значе много више за ономастику. Вода уопште, не само реке, већ

и мањи објекти — извори, од већег су значаја за човечији живот [насеља су настајала тамо где има воде]. Отуда се при успостављању паралела може констатовати већа могућност чувања супстратних особина у микрохидронимији него у микротопонимима¹⁴.

Звездана М. Павловић

¹ Скок П., Етимологијски рјечник хрватскога или српскога језика, Загреб

² Стевановић М., Савремени српскохрватски језик I, Београд 1964.

³ Речник САНУ.

⁴ Белић А., Дијалекти источне и јужне Србије, Београд 1905.

⁵ Георгиев Вл., Тракийската дума *para* и походът на Александър Македонски към Истрос, Известия на Институт за български език, IX, 1963, 3—28.

⁶ Рјечник Југославенске академије знаности и умјетности.

⁷ „Заплање“, Гл ЕМ XV 1940, 169.

⁸ Безлај Ф., Словенска водна имена, Љубљана 1956, под *Сечница* и Скок¹ под *сјећи*.

⁹ Gustav Mayer, Etymologisches wörterbuch der albanesischen sprache, Strassburg 1891.

¹⁰ О топонимима који се састоје из двеју компонената упореди рад С. М. Хаиданкова „Первый компонент языкознания“, Москва 1969, 214—215.

¹¹ Tache Parahagi, Dicționarul dialectului aromin, 1963.

¹² Упореди Ф. Безлај оп. цит. под *Трешиченек*.

¹³ *Сако* је хипокористик од мушког имена *Сава*. Упореди топоним *Саковац* код Дечана, *Сакинац* ливаде у околини Крушевца, *Сакина чесма* извор у околини Врања.

Овај и следећи подаци су из Рјечника Југославенске академије.

¹⁴ Павловић М., Миксоглотске микроанализе и балканистичка ономастика, ЈФ XXIX/1—2, Београд 1972, стр. 12.

R é s u m é

Zvezdana M. Pavlović

LES MICROTOPYNOMES DANS LA REGION DE BELITSCA

Le matériel des microtoponymes est présentés par deux groupes: appellatifs et syntagmatiques. L'auteur donne une analyse en mettant en valeur leurs caractéristiques sémantiques et étymologiques.

Les villages de la région de Belitsca sont de la dates rente peuplés par la population de la Serbie. L'ancien élément de supstrat n'a pas laissé des traces aux noms des villages — sauf aux microtoponymes „Mergino polje“ et „Para“ qui peuvent être des témoignages du possé.

Les Valaques ont donné des noms à une série des microtoponymes. L'influence turque y est exprimée et plusieurs mots turques ont été conservé à eux.